

*Arvestus diplomitõõna
Meenur
6 VII 42.*

R. V.
TARKO GLIROVA
SINISTEADUSKORD
4. juulil 1942
135.
TARKO

D I P L O M I T Õ Õ
392298

T e o t a m i n e
k u i
i s e s e i s e v d e l i k t K r S - s .

A. B.

2522.

K a r l A R R O
stud. jur.,
matr.nr.13729

Juuni 1942.

Õp. õigus teadusk. 5. IX 1942. a.

S i s u k o r d

Sisukord	2
Osundatud kirjandus	4
<u>Sissejuhatus</u>	
§ 1 Teema. Töö ülesehituse kava	5
§ 2 Kaasaegse õigusliku aumõiste määrang ...	6
I peatükk: <u>T e o t a m i n e</u>	
I <u>Teotamise kui süüteo struktuur</u>	8
§ 1 Teotamine kui tagajärje ja formaalsüütegu	8
§ 2 Süüteo-subjekt	10
§ 3 Süüksarvatavuse eeldused	10
§ 4 Negatiivsed elemendid	11
§ 5 Teotamise passiiv-subjekt	12
1. Füüsiline isik	12
2. Kollektiivisik	14
3. Passiiv-subjekti määratlus	14
4. Juriidiline isik	15
5. Teotamise passiiv-subjekt KrS-s	15
II <u>Teotamise liigitelu üldiselt</u>	15
§ 1 Absoluutne ja relatiivne	15
§ 2 Sisuline ja sümboolne	16
§ 3 Auhaavamine ja laimamine	16
II peatükk: <u>A u h a a v a m i n e</u>	17
§ 1 Süütegu	17
§ 2 Passiiv-subjekt	18
§ 3 Negatiivsed elemendid	18
§ 4 Auhaavamise liigitelu	18
1. Otsene ja kaudne	18
2. Teoga ja sõnaga auhaavamine ja nende liigid	19
a. Teoga auhaavamine, mis ei riku teise isiku kehapuutumast	20
b. Teoga auhaavamine, mis rikub teise isiku kehapuutumast	20
c. Suusõnaline, miimiline ja kirjalik auhaavamine	20
§ 5 Isikliku auhaavamise liigitelu KrS-s	21

§ 6	Süüteo-subjekt	22
§ 7	Süüksarvatavuse eeldused	22
§ 8	Isikliku auhaavamise tüübid KrS-s	23
	1. Lihtauhaavamine	23
	2. Kvalifitseeritud auhaavamine.....	23
§ 9	Auhaavamise lõppemine	24
III peatükk	<u>L a i m a m i n e</u>	25
§ 1	Süütegu	25
	1. Mõiste määratlus	25
	2. Laimamise kui süüteo struktuur	25
	3. Onus probandi (tõendamiskoormus) ..	27
	4. Laimamise elementide eritelu	27
	5. Laimamise viisid	28
§ 2	Passiiv-subjekt	29
§ 3	Süüteo-subjekt	30
§ 4	Süüksarvatavuse eeldused	30
§ 5	Asjaolu tõelisuse tõestus (exceptio ve- ritatis)	30
§ 6	Laimamise tüübid KrS-s	32
	1. Lihtlaimamine	32
	2. Kvalifitseeritud laimamine	32
§ 7	Laimamise lõppemine	33
§ 8	Karistust kõrvaldavad tingimused - pro- vokatsioon ja retorsioon	33
L õ p p s õ n a	33

O s u n d a t u d k i r j a n d u s .

B i c k e r t, Armin, Objekt der Beleidigung, Frankenthal,
1908.

K a d a r i, H. Isikuvastased süüteod, Tartus, 1938.

L i s z t - S c h m i d t, Lehrbuch des Deutschen Straf-
rechts, Berlin-Leipzig, 1921.

S a a r m a n n - M a t t o, Kriminaalseadustik, Kommentee-
ritud väljaanne, Tallinn,
1937.

T a g a n t s e v - J a k o b i, Ugolovnoje Uloženiye,
22.marta 1903 g., Riga,
1922.

S i s s e j u h a t u s .

§ 1. Teema. Töö ülesehituse kava. =====

Teotamine kui iseseisev delikt on süütegude süsteemis käsiteldav isikuvastase süüteona. Käesoleva diplomitööga püüan anda süstemaatilise ülevaate teotamisest kui deliktist üldse ja konkreetse kriminaalseadusandluse - Eesti Kriminaalseadustiku (Kr.S) - põhjal.

Järgneva käsitletu selguse mõttes ja paremaks süsteemimiseks kasutan eelnimetatud ülesande täitmisel passiiv- subjekti mõistet, sest kõige täpsemalt ja selgemalt eristatava kategooria moodustavad isikuvastased süüteod just passiv-subjekti alusel.

Mis puutub passiv-subjekti, siis sellena on käsitatav isik, keda süüteoga otseselt ohustatakse või kahjustatakse, so. kahjukannataja.

Tõusetub küsimus, millega on teotamine kui isikuvastane delikt eristatav teistest isikuvastastest süütegudest. Selleks kriteeriumiks on õiguslikult kaitsstav hüve - au. Järelikult teotamine on süütegu, mis on sihitud au vastu.

Edasi olgu märkida, et järgnev töö esildab teotamise kui delikti käsitlelust järgides Kr.S teksti, arvestamata muudatusi meie õiguslikus olustikus, milles Kr.S. praegu kehtib.

Kõige seetõttu omavad mõningad KrS teotamist käsitlevad sätted praegu ainult õigusajaloolist tähtsust (näiteks nt. Ri-

gikogu liikmete ja jne. kohta).

Käesoleva töö koostamisel on autor põhjallikatena kasutanud edasises töös osundatud Saarmann-Matto KrS komenteeritud väljaannet, Kadari ja Tagantsev - Jakobi teoseid, kuna abimallikainena võib nimetada Liszt-Schmidt'i ja Bickert'i teoseid.

Mis puutub käesoleva töö ülesehituse kavasse, siis on see jagatud 3 peatükki, millele lisanduvad sissejuhatav osa ja lõppsõna. Esimene peatükk käsitleb teotamise kui süüteo struktuuri ja liigitelu. Teine ja kolmas peatükk on pühendatud juba teotamise liikide - au haavamise ja laimamise - käsitlemisele. Lõppsõnas püüan kokkuvõtlikult esildada auhaavamise ja laimamise põhijooni. Sissejuhatavas osas annan teotamise kui süüteo kaitseobjekti - au, täpsemalt öeldes, kaasaegse õigusliku au mõiste määrangu.

§ 2. Kaasaegse õigusliku au mõiste määrang.

Au on isikule omistatav sisemine väärtus. Nagu teame, eeldab aga iga väärtus mõisteliselt normi kui hindamisalust. Isikute sfääris, esmalt perekonnas, siis sugukonnas, riigis, arenesid nõuded, normid, milledega hakati hindama kaasinimese väärtust.¹ Kui isik omas nõutavaid omadusi, käitus nõuete järgi, siis omistati talle austust ja käideldi temaga kui täieliku ühiskonnaliikmega. Sel viisil on au mõiste tekkinud pea kõigi rahvaste juures, olenebdes ajast, ruumist, kultuurilisist ja sotsiaalseist tingimustest.² Nõuded, millised oleksid võetavad hindamisalustena, tingivad omakorda inimese väärtuse mitmekesise mõistetavuse.

Au määratlemist rakendab tunduvalt asjaolu, et au tavali-

¹ Bickert, Armin, Objekt der Beleidigung. Frankenthal, 1908, lk.8.

² Ib.

ses igapäevases suhtlemises omab kahekordse tähenduse, nii märkides kord objektiivselt inimese häid omadusi, väärtust, mis ilmneb isiku käitumises, kord - subjektiivset kujutlust, arvamust sellest väärtusest.³ Seega võime eristada: 1) Subjektiivne au - inimese teadvuses tema eluavaldistes alusel ja nende võrdlusil kõlblasisiku ideega tekkinud hinnang oma isiku vastu, olles aluseks enese väärtuse hindamisele (nimetatakse sisemine au); 2) Objektiivne au - ühiskonnaliikme nõue, et kaaskodanikud teda väärtuse kohaselt hindaksid ja selle kohaselt kohtleksid, s.o. isikule kaasinimeste kui hindajate poolt omistatav väärtus (nimetatakse ka väline au)⁴.

Bickert⁵ eristab inimese väärtust üldiseks ja individuaalseks, viimast omakorda veel - spetsiaalseks ja septsiaal- sotsiaalseks väärtuseks. Üldine inimvärtus on kõigile inimestele koguselt võrdne; teda omandame sündimisega ja kaotame surmaga.⁶ Spetsiaalse inimvärtuse omandab isik alles kõigi kõlbla õiguskohustuste täitmise kaudu.⁷

Kusse kui väärtussel võib suhtuda nii negatiivselt kui ka positiivselt, arvestades seda, kas ja kui võrd evib inimene kõlblate nõuete teostamiseks vajalikke omadusi, võimeid, samuti kas ja kui võrd ta neid nõudeid täidab. Ses suhtes on inimese au käsitatav eetilise väärtusena.⁸

Spetsiaal-sotsiaalse väärtusena käsitab Bickert väärtust, mis on üksikisikule omistatav sotsiaalsete kohustuste täitmisel. Selles mõttes võib rääkida aust kui isiku puhtsotsiaalsest väärtusest.⁹

³ Ib., lk. 10.

⁴ Tagantsev- Jakobi, Ugolovnoje Uloženije, 22 marta 1903, Riga, 1922, lk. 1090.V.t. ka Saarmann- Matto, Kriminaalseadustik, Komenteeritud väljaanne, Tallinn, 1937, komm. p.2 ad. § 494

⁵ Op. cit., lk. 15.

⁶ Ib. lk.16.

⁷ Ib.

⁸ Kadari, H.Isikuvastased süüteo, Tartu, 1938, lk. 139. ⁹ Ib.

Seega oleme jõudnud tulemusele, et au kui väärtus hõlmab eneses nii eetilise kui ka puhtsotsiaalse väärtuse. Doktriinis on au vaieldav, kas arvestada auna isiku kogu käitumist, nii sotsiaalset kui ka kõlblat väärtust või ainult üht neist. See annab omakorda võimaluse au käsitamiseks kitsamas ja laiemas mõttes. Ühtede arvates au käsituses peab piirduma üksnes isiku kõlbla väärtusega. Au laiemas mõttes käsitajate poolt aga väidetakse, et inimese väärtuse hindamine ei piirdu ainult isiku kõlbla omadustega, vaid on sõltuv ka kuuluvusest teatavasse sotsiaalsesse koondisse ja ses koondises kehtivaist nõudeist, eluviisist, ametist või lõppeks erilisest sotsiaalsest seisundist.¹⁰

Peab aga nentima, et au eetilise väärtusena ei hõlma tõesti seda osa isiku väärtusest, mis on sõltuv isikule omistatava puht-sotsiaalsete funktsioonide täitmisest.¹¹

Mis puutub KrS seisukohta au käsituse ulatuses, siis on KrS poolt aktsepteeritud au kitsamas mõttes, s.o. kõlbla väärtusena. Viimane tuleneb KrS § 506, mis käsitleb usalduse halvamist kui iseseisvat süütegu isiku sotsiaalse väärtuse vastu.¹²

I peatükk.

T e o t a m i n e .

=====

I Teotamise kui süüteo struktuur.

§ 1. Teotamine kui tagajärje- ja formaal-süütegu.

KrS käsitleb teotamist ptk. 28 § 494 - 505, fikseerides teotamist kui teist isikut kõlblalt häbistavat käitumist.¹³

¹⁰ Bickert, op. cit., lk. 16 jj.

¹¹ Kadari, op. cit., lk. 140.

¹² Selle kohta vt. lähemalt ib., lk. 173.

¹³ Vt. KrS §§ 494 ja 498 sõnastust.

Nagu teada, on tagajärje-süütegudele oluliseks tunnuseks tagajärg ja kahjustatavus või ohustatavus. Tõusetub küsimus, kas teotamise puhul, antud juhtumil tagajärje-süüteona on võimalik au kui inimese sisemise väärtuse või välise au ohustamine või kahjustamine. See küsimus on doktriinis vaieldav. Nii väidetakse ühelt poolt, et au sisemise väärtusena pole üldse teiste poolt rikutav, vaid ainult au kandja isiku oma käitumise läbi; ¹⁴ Vastandseisukohal olivad väidavad jälle, et tihtigi isiku kõlbla väärtuse eitamine teiste poolt võib viia isiku oma kõlbla isiksuse mandumisele, võtta talt usalduse enesesse ja oma kõlblatesse omadusisse ning võimeisse jne. ¹⁵ Seega ka au kui isiku sisemine väärtus on ikkagi ohustatav või kahjustatav.

Samuti on rikutav väline au, sest on ju võimatu käsitleda teotamise objektina isikut, kes on kõlblalt alaväärtuslik. ¹⁶

Mis puutub KrS-sse, siis esineb teotamine formaal-süüteona, sest au ohustamist või kahjustamist ^{konkreetselt} abstraktselt kui tagajärge ei käsitle KrS üldse teotamise olulise elemendina, vaid relevantsi moodustab iga teise isiku au, kõlblat väärtust, eitav käitumine ¹⁷, arvestamata, kas see on tõene või mitte. Seepärast ei saa lugeda teotamiseks lihtsat viisakuse ja eetika reeglite ignoreerimist, nagu visiidile mittevastamine, tuttava tänaval mittetervitamine, peole - küllakutsele mittereageerimine - üks palub lahkesti, teine ei tee välja ega tänagi. ¹⁸ Võib küll vihastuda, kuid juriidiliselt pole midagi teha.

Samal ajal tekitab teatavaid raskusi teotava hinnangu ja kriitika piiritelu. Kriitika on eeskätt vaid töö, teose või sündmuse hinnang, mitte aga isiku hinnang. ¹⁹ Teotamist ei moodusta

¹⁴ Vt. Liszt-Schmidt, Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, Berlin - Leipzig, 1921, lk. 148/149. Vt. ka Bickert, op. cit. lk. 10 jj.

¹⁵ Vt. Bickert, op. cit., lk. 11.

¹⁶ Vt. Kadari, op. cit., lk. 142. "Ja kuigi on antud sarnane isik, aga konkreetsel juhtumil ei rikota ta sisemist väärtust, siis puudub muidugi ka teotamine kui delikt." (Ib.)

¹⁷ KrS sõnastuse järgi "teist isikut häbistav". Vt. KrS § 494.

¹⁸ Tagantsev-Jakobi, op. cit., lk. 1091.

¹⁹ Saarmann - Matto, op. cit., komm. 3 ad § 494.

negatiivsete hinnangute avaldamine teise isiku nii vaimse tegevuse, loomingu, talendi, iseloomu kui ka kehalise tegevuse ja muude avalduste ja tulemuste üle.²⁰ Ka arvamuse avaldamine ei moodusta teotamist.²¹ Kriitikas on lubatud riivata isikut seevõrra, kui see on vältimata hädavajalik töö, teose või sündmustiku hinnanguks, kui sellega otseselt ei ole rikutud autori isiku au.²² Ei tohi olla teotav (häbistav) näi kriitika vorm, mis ei või mingil tingimusel sisaldada häbistavaid avaldusi, sõnu kui ka sisu, mis ei tohi sisaldada teotavaid mõtteid.²³

§ 2. Süüteo-subjekt.

Kes on käsiteldav süüteo-subjektina? Sellena on mõeldav iga süüdivusvõimeline isik, väljaarvatud mõningad kvalifitseeritud juhtumid, kus peale ülaltähendatud tingimuse nõutakse veel erilist õiguslikku kvalifikatsiooni.

Süüdivusvõime on antud siis, kui isik on võimeline tunnetama, mõistma oma käitumise faktilist iseloomu ja õiguslikku tähendust ning juhtima oma käitumist. Peale selle on süüdivusvõime suhtes nõutav, et süüdivusvõime peab olema antud süüteo sooritamise ajal ja konkreetse süüteo suhtes. Süüdivusvõimet kõrvaldavate põhjustena fikseerib KrS psühhopatoloogilisi nähtusi ja eluiga.

§ 3. Süüksarvatavuse eeldused.

Teotamise süüksarvatavuse eeldusena esineb üksnes tahtlus,²⁴

²⁰ Liszt-Schmidt, op. cit., lk. 352, III - vt. ka Tagantsev - Jakobi, op. cit., lk. 1091.

²¹ Saarmann - Matto, op. cit. komm. 3 ad § 494.

²² Ib.

²³ Ib. Vt. ka Tagantsev - Jakobi, op. cit., lk. 1091 ja 1101.

²⁴ Saarmann - Matto, op. cit., komm. 5 ad § 494.

nii dolus directus kui ka dolus eventualis. Ettevaatamatus teotamise kui delikti suhtes ei tule üldse arvesse. Teotamise katse ei ole karistatav.²⁵

§ 4. Negatiivsed elemendid.

KrS on aktsepteerinud 5 süüteo negatiivsete elementide kategooriat: käsu-, seadusärite, hädakaitse, hädaseisundi ja nõusolu eeldused, milliste esinemisel muutub käitumine õiguslikult lubatuks. *Ka nõu-
õiguslik
1961. a. 7. jaan.*

Et teise isiku kõlblat väärtust eitav käitumine oleks käsiteldav süüteona, on nõutav esmalt, et käitumine ei esineks õiguse- või kohusetäitmisena (ühtlasi peavad puuduma ka hädakaitse ja hädaseisundi eeldused). Nii välistub käitumise süütegelik loomus, kui süüteo-subjekt ~~ei~~ õiguse säärasele käitumisele oma ametliku või seltskondliku seisundi järgi, või kui teotamine oli sooritatud kohustuse teostamisel.²⁶ Kui keegi temal lasuva kohustuse või temale omistatud õigustuse alusel teeb kellelegi noomituse, hoiatuse, märkuse (nt. ülem alluvale ametnikule), siis ei ole ta vastutav tehtud alanduste eest. Sama kehtib ka teadaannete, esitiste jt. suhtes, mis tehtud isiku kutse või kohustuste kohta, kui nad ei olnud teadlikult valed. Kui ega õiguse-kohuseteostaja ületab oma pädevuse piirid või käitub väljaspool neid tingimusi, mille juures oli talle omistatud distsiplinaarvõimu teostamine, siis on juba tema käitumine käsiteldav süüteona.²⁷ Distsiplinaarvõim võib tekkida mitte ainult eriliste spetsiaalsete seaduse näitude alusel, vaid ka loomulike vahekordade, nagu sugulussuhete,

²⁵ Ib. komm. 6. Vt. ka Liszt-Schmidt, op. cit., lk. 353, III, 2.

²⁶ Tagantsev-Jakobi, op. cit., lk. 1092, 2.

²⁷ Ib., p. 3.

Kasvatuse, hariduse või lepingu tagajärjel.²⁸ Vanemad ei vastuta lastele tehtud noomituste ja lautuste eest seni kui lapsed ei moodusta iseseisvat perekonda ja majapidamist.²⁹ Sama kehtib ka noomituse ja märkuse tegemisel õpetaja-kasvataja poolt õpilasele või kasvandikule, peremehe poolt teenijale, töölisele jne.

Peale eelpooltähendatud üldiste aluste välistub seadusvastasus ka auühisuse, nt. perekonna, puhul.³⁰ KrS on aga asunud viimatinimetatud küsimuse puhul erandlikule seisukohale, fikseerides perekonnaliikme teotamist alanevate sugulaste poolt siiski süüteona ja nimelt veel kvalifitseeritud süüteona.³¹

Lõpuks olgu teotamise negatiivse elemendina siinkohal vaadelda veel nõusolekut. Teotamine teostatava nõusolekul/ei moodusta süütegu. Teotamisena on käsiteldav teise kõlbla väärtuse eitamine, seepärast eneseteotus ei moodusta süütegu ja kui isik loobub oma aust, siis tuleb käsitada seda kui nõusolekut eneseteotamiseks.

§ 5. Teotamise passiiv-subjekt.

Teotamise passiiv-subjektina võib esineda:

- 1) üksikisik ja
- 2) kollektiivisik.
1. Füüsiline isik.

Nagu eelpool, §-s 5, tähendatud, on teotamise passiiv-subjektina käsiteldav üksikisik, nimelt iga süüdivusvõimeline füüsiline isik.

Vaieldavaks on doktriinis lastele ja vaimuhaigetele passiiv-subjekti kvalifikatsiooni omistamine ja surnute teotamise küsimus.

²⁸ Ib., p.4

²⁹ Ib.

³⁰ Saarmann-Matto, op. cit., komm. 4 ad § 494. Nii näiteks käsitellakse perekonda lahutamatu ühikuna, mistõttu ühe perekonnaliikme au on käsiteldav ka teiste perekonnaliikmete auna. Järelikult, ühe perekonnaliikme teotamine teise poolt on käsiteldav viimase eneseteotamisena, s.o. mittesüüteona.

³¹ KrS § 495 p.1

Laste teotamise suhtes jaataval seisukohal asujaist olgu nimetada eriti Bickertit.³² Selle vastu Liszt³³ käsitleb last teotamise passiiv-subjektina alles kooliastumise hetkest alates.

Vaimuhaigete kohta olgu aga märkida, et need olgugi sündimisest alates anormaalsed, evivad nad siiski teatava alammäära au, nimelt kaasasündinud inimväärtuse.³⁴ Enamasti evivad nad suuremal või vähemal määral ka erilist väärtust, mille välistab üksnes eriti tugev vaimutegevuse häire.³⁵ Üksikutel aladel võib vaimuhaige evida isegi erilist sotsiaalset ja kõrblat väärtust, mis puudub täielikult vaid raskekujulistel idiotidel.³⁶

Seega võime kokku võttes nentida ka laste ja vaimuhaigete käsitamist teotamise passiiv-subjektina. Tihti aga lapsed ja vaimuhaiged ei ole võimelised tajuma neile adresseeritud teotava käitumise tähendust, siis lähtudes eelnevast, on osa doktriini asunud seisukohale, et laste ja vaimuhaigete au on ohustatav või kahjustatav üksnes siis, kui nad on võimelised teostama hinnanguid enda ja oma ümbruse kohta.³⁷

Mis puutub surnute teotamisse, siis on siin jällegi erinevaid seisukohti. Tuleb aga nentida, et mõeldav on ikkagi üksnes kaudne surnud isiku teotamine, kuna otsene surnu teotamine pole eeldatav. Surnu ei taju vahenditult teotamist.³⁸ Erilisel seisukohal asub aga Saksa õigus: Saksa Strafrechtliches Gesetzbuch on aktsepteerinud mitte surnu au, vaid tema mälestuse teotamise.³⁹

³² Op.cit., lk. 19.

³³ Op. ckt., lk. 351.

³⁴ Bickert, op. cit., lk.20.

³⁵ Ib.

³⁶ Ib., lk. 21. Vt. lähemalt veel ib., lk.22, 23.

³⁷ Saarmann-Matto, op.cit., komm. 2 ad § 494. Samuti ka Tagantsev - Jakobi, op. cit., lk. 1093.

³⁸ Nii Saarmann-Matto, op. cit., komm. 2 ad § 494. Bickert, op.cit., lk. 30; Tagantsev-Jakobi, op.cit., lk.1094.

³⁹ Liszt-Schmidt, op. cit., lk. 358, V.

Meie KrS järgi on mõeldav ka kaudne surnud isiku teotamine,⁴⁰ nimelt kui sellega rikuti perekonna au, kus kahjusajaks osutub üks elusolevaist perekonnaliikmeist.⁴⁰

*Surnu teotamine
n isik
Kendree on teot
vaid elusoleva
perekonnaliikmeist.*

2. Kollektiivisik.

Võime kõikjal täheldada, et meie ühiskondlikus elus ei olele üksnes üksikisikud, vaid ka üksikisikute kogud, kollektiivisikud, kes tervikuna aitavad kaasa sotsiaalse idee teostamisele ja täidavad sotsiaalseid kohustusi.⁴¹ Nendel kollektiivide otstarve on aga enamasti piiratud, seepärast esineb ka kollektiivi teotamise võimalus piiratud ulatuses.⁴² Tavaliselt kriminaalkodeksites on fikseeritud teotamise passiiv-subjektidena käsitletavad kollektiivid. Kui aga teotamine on otseselt suunatud mõnele kodeksis mittefikseeritud kollektiivisikule, siis antud juhtumil ei esine teotamise passiiv-subjektina, mitte kollektiivisik, vaid iga füüsiline isik, kes kuulub sellesse ühikusse.⁴³ Kollektiivisikuna ei tule käsitleda mitte ainult õiguslikult organiseeritud kollektiivi, vaid ka lihtsat puhtfaktilist üksikisikute ühikut, isegi kui ta omab ajutist iseloomu.⁴⁴

3. Passiiv-subjekti määratlus.

Kollektiivi nimetuse tarvitamisel on tingimuseks, et see üksikisikute kogu kujundaks eneses selgete ja kindlate tunnustega piiratud terviku; kusjuures on aluseks tunnuste selgus, millel tugineb isikute kogu.⁴⁵ Olgu siinkohal eriti rõhutada, et teotamise passiiv-

⁴⁰ Vt. KrS § 494 ja Searmann-Matto kommentaari selle kohta.

⁴¹ Bickert op. cit., lk. 34. Vt. ka Tagantsev-Jakobi, op.cit., lk. 1093; "... iga isik omab riigis individuaalse elu kõrval ka oma ühiskondliku elusfääri..."

⁴² Bickert, op. cit., lk. 38.

⁴³ Tagantsev-Jakobi, op.cit., lk. 1094.

⁴⁴ Näit. auditoorium, kui keegi pöördub teotava väljendusega auditooriumi (kuulajaskonna) poole. (Ib.)

⁴⁵ Ib. Vt. ka Kadari, op. cit., lk. 145.

subjekt peab olema kindlapiiriline, teatud kindel isik. Alati peab olema kindel, kellele on adresseeritud teotamine.⁴⁶ Edasi olgu tähendada, et passiv-subjekti määratluse jaoks pole näütav teotatu nime äramärkimine, vaid piisab, et on nimetatud, sellised konkreetsed olukorrad, milles võib seda isikut kergesti ära tunda, kellele subjekt oli suunanud oma teotava käitumise, nt. amet, asutis, kollektiivi nimetus.⁴⁷

4. Juriidiline isik.

Valitsev kaasaja doktriin eitab juriidilise isiku teotamist. Juriidilise isiku teotamine võib küll tuua vastutust, kui sellega rii- vatakse varanduslikke huvisid (krediidi halvamine) või väljendatakse lugupidamatust riigile ta organite kaudu.⁴⁸

5. Teotamise passiiv-subjekt KrS-s.

KrS on aktsepteerinud teotamise passiiv-subjektina nii füü- silise isiku kui ka kollektiivi, viimase aga piiratud ulatuses. Nii fikseerib KrS kollektiividena: 1) sõjaväe vahtkonna, 2) väeosa ja 3) meeskonna.⁴⁹ Seega esineb kaudse passiiv-subjektina ka riik, sest teotades sõjaväe kui riikliku organisatsiooni ühikuid, teotatakse sellega kaudselt ka riiki.

II Teotamise liigitelu üldiselt.

§ 1. Absoluutne ja relatiivne.

Teotamist eristatakse absoluutselt ja relatiivselt teotavaks

⁴⁶ Tagantsev-Jakobi, op. cit., lk. 1094.

⁴⁷ Ib., lk. 1095. "Kollektiivi määratus kaob, kui kollektiivi nimetus hõlmab määratu indiviidide arvu, nt. natsiooni nime, usulahku jne." (Ib.)

⁴⁸ Vt. ib.

⁴⁹ KrS § 495 ja 499.

käitumiseks : Esimesena käsitatakse käitumist, mis on teotav kõikjal ja iga inimese suhtes, teisena - käitumist, mis on teotav vaid teatavasse sotsiaalsesse gruppi kuuluva isiku suhtes, või mis rikub professionaalset au. Absoluutselt teotav käitumine pole siiski selle sõna täpses mõttes absoluutne, sest ei ole ju väljaspool aega ja ruumi kõigi suhtes kehtivaid kõlblareegleid.⁵⁰ Tegelikult võib aga käsitada ka iga käitumist relatiivselt teotavana selles mõttes, et käitumise teotav iseloom on sõltuv neist konkreetseist tingimustest, milles ta aset leiab. Nii ei tarvitse käitumine, mis haritud inimeste ringis esineb teotavana, osutada selleks liht-rahva hulgas, jne.⁵¹

§ 2. Sisuline ja sümboolne.

Käitumine esineb sisuliselt teotavana siis, kui kõlbla väärtuse eitamine seisneb vastavate mõtete, otsustuste või faktide avaldamises. Sümboolse teotamise all tuleb aga mõista käitumist, mis väljendab teise isiku kõlbla väärtuse eitamist märkide abil, millel on teotav tähendus, kuid mis ei märgi ära mingit kindlat mõtet.

§ 3. Auhaavamine ja laimamine.

Teotamine võib seisneda: 1) kas käitumises, mis on suunatud otseselt teise isiku kõlbla väärtusele, otseselt väljendades teise isiku kõlbla väärtuse alahindamist - auhaavamine, või 2) isikule kõlblalt lubamatute faktide omistamises, mis tingivad selle isiku kõlblalt alahindamise, teiste silmis alandamise ja tema hää nime alavääristuse - laimamine.⁵²

KrS eristab teotamist isiklikuks auhaavamiseks ja laimamiseks.

⁵⁰ Tagantsev-Jakobi, op. cit., lk. 1090, 5.

⁵¹ Ib.

⁵² Ib. Vt. ka Kadari, op. cit., lk. 149.

II peatükk.

A u h a a v a m i n e .

§ 1. Süütegu.

KrS sätib auhaavamist §-s 494: "Süüdlast tahtlikus isiklikus haavamises seesuguse ümberkäimise või avaldusega, mis häbistas haavatut ennast või ta perekonna, olgugi surnut liiget, karistatakse selle teotamise eest ... "

Eelrefereeritud paragrahvist nähtub, et KrS järgi on auhaavamise teokoosseisuks teise isiku tahtlik teotamine teda või tema perekonnaliiget häbistava käitlemise või avalduse kaudu.

Auhaavamine on teostatav nii passiiv-subjekti juuresolekul kui ka tagaselja.⁵³ KrS on aga aktsepteerinud süüteona üksnes isikliku auhaavamise, mitte aga tagaselja.⁵⁴ Seega on KrS järgi isiklikule auhaavamisele kui süüteole nõutavaks eelduseks, et passiiv-subjekt näeks, kuuleks või tunneks.⁵⁵ Juuresolija auhaavamisena tuleb käsitleda ka eemalolija auhaavamist, kui see isiklikult seda aktsepteerib. Nii esineb süüteona ka auhaavamine eriliste seadiste, igasuguste kõnet edasiandvate sidevahendite, nagu ruupori, ja telefoni kaudu, või ka kirja teel.⁵⁶

Auhaavamine kirja teel on käsiteldav süüteona siis, kui kiri, mis sisaldab auhaavamist, on adresseeritud passiiv-subjektile ja satub passiiv-subjekti kätte autori teadmisel ja tahtel.⁵⁷

Kõike eelnevat kokku võttes võib nentida, et isiklikule auhaavamisele kui süüteole on üksnes oluline ^{seisus} subjekti otsene seos passiiv-subjektiga.

⁵³ Tagantsev-Jakobi, op. cit., lk.1099.

⁵⁴ vt. KrS § 494 sõnastus.

⁵⁵ Tagantsev-Jakobi, op. cit., lk .1099, Vrd. Kadari, op.cit.,lk.150.

⁵⁶ Samal seisukohal Tagantsev-Jakobi, ib.; Saarmann-Matto, op.cit., komm. 3 ad § 494 ja Kadari, op. cit., lk.150.

⁵⁷ Kadari, op. cit. lk. 150. Selle kohta vt. lähemalt Tagantsev-Jakobi, op. cit., lk. 1099/1100.

Ex bibl. univ. Tart.

§ 2. Passiiv-subjekt.

Nagu eelpool mainitud, võib auhaavamise passiivsubjektina esineda iga teine füüsiline isik kui ka kollektiivisik. KrS järgi on isikliku auhaavamise passiiv-subjektina käsitletav üksnes isik, kes on suuteline mõistma käitumise haavavat tähendust üldse, seega üksnes süüdivusvõimeline isik, kusjuures tuleb arvestada ka osalist süüdivusvõimet.⁵⁸

Passiiv-subjektina füüsilise isiku kõrval esinevad KrS-s sõjaväe vahtkond, väesa ja meeskond, kusjuures nende auhaavamine on käsitletav kvalifitseeritud auhaavamisena.

Passiiv-subjekti määratluse suhtes kehtivad eelpoolnimetatud tingimused.

§ 3. Negatiivsed elemendid.

Auhaavamise negatiivsete elementide suhtes kehtivad eelpooltoodud üldised alused,⁵⁹ millele lisanduvad veel Riigikogu liikme poolt tehtud poliitiline avaldus, auühisus ja nõusolek.⁶⁰

§ 4. Auhaavamise liigitelu.

1. Otsene ja kaudne.

Kui auhaavamine on adresseeritud vahenditult juuresviibijale, on meil tegemist otsese auhaavamisega.⁶¹ Selle auhaavamise liigi kõrval esineb aga juhtumeid, kus isikute koondise (nt. perekond) au (käsitletakse nii jagamatuna, et ühele adresseeritud auhaavamine kandub üle ka teistele liikmetele).⁶² Sellise koondise au olelu peab olema eriti tunnustatud seaduses, kus on otsekohene viide

⁵⁸ Tagantsev-Jakobi, op.cit., lk. 1093.

⁵⁹ KrS § 44 jj .

⁶⁰ Saarmann-Matto, op. cit. Komm. 4 ad. § 494 ja Tagantsev-Jakobi, op. cit., lk. 1092. Vt. ka eespool, käesoleva töö vastavat käsitletuses.

⁶¹ Tagantsev-Jakobi, op. cit., lk. 1100.

⁶² Ib.

kaudse auhaavamise karistatavusele.⁶³

Ühe perekonnaliikme auhaavamine on käsitatav ka teise auhaavamisena, kui see perekonnaliige, kellele vastav haavav käitumine adresseeritud, ei viibi juures.

KrS eristab isiklikku auhaavamist otseseks ja kaudseks läh- tudes sellest, kas auhaavav käitumine oli adresseeritud juuresolija aule või tema perekonna, olgugi surnud liikme aule.⁶⁴ Siit järe- l- dub, et on tähtsusetu, kas auhaavatav viibib elus või mitte ja kaud- ne auhaavamine võib olla adresseeritud isegi ka surnud perekonnaliik- mele.⁶⁵

Kehtib põhimõte, et otsesel auhaavamisel on eesõigus kaudse auhaavamise ees.⁶⁶ Seepärast isa juuresolekul pojale adresseeritud auhaavamise eest võib isa tõsta süüdistuse ainult juhtumil, kui poeg ei viibinud auhaavamise juures. Otseselt auhaavatu ei või tõsta süüdistust tagaselja auhaavamisele.⁶⁷ Kui otseselt auhaavatu ei tõstnud süüdistust, siis ei või seda teha kaudselt auhaavatu.⁶⁸ Mitme kaudse auhaavatu puhul igäiks auhaavatuist omab iseseisva õiguse süüdistusele.⁶⁹

2. Teoga ja sõnaga auhaavamine ja nende liigid.

Keasaja kriminaalõiguses eristatakse kaht auhaavamise liiki:

1) teoga auhaavamine e. reaaliiniuria ja 2) sõnaga auhaavamine e. verbaaliiniuria.⁷⁰

Reaaliiniuriana on käsitatav auhaavamine liigutustega, mis omavad teise isiku au eitavat tähendust. Järelikult reaaliiniuria on

⁶³ Ib.

⁶⁴ Vt. KrS § 494 sõnastust.

⁶⁵ Vt. Tagantsev-Jakobi, op. cit., lk. 1100, 5

⁶⁶ Ib., 6.

⁶⁷ Ib., 7.

⁶⁸ Ib.

⁶⁹ Ib.

⁷⁰ Tagantsev-Jakobi eristab kolmanda liigina veel kirjalikku, lahus sõnalisest (Vt. op. cit., lk. 1099, 10).

alati sümbolsest auhaavamine.

Reaal-iniurias võime eristada: 1) teoga auhaavamist, mis ei riku teise isiku kehapuutumetust (teisele isikule sihitud liigutuste teostamine, mis sümbolsest väljendavad tema isiksuse lugupidamist ja alahindamist)⁷¹;

2) teoga auhaavamist, mis rikub teise isiku kehapuutumetust (nt. soengu segiajamine, suudlemine vastu tahtmist, kraest kinnivõtmine, peakatte mahalöömine, sülitamine näkku jne) ⁷².

Kui kehapuutumetuse rikkumine on ühenduses füüsilise kannatuse tekitamisega, siis on ta käsiteldav isikuvastase vägivallana.⁷³ Seega nt. mütsi mahalöömine on käsiteldav teoga auhaavamisena üksnes siis, kui ta ei ole ühenduses füüsilise kannatuse tekitamisega, igal juhtumil on ta aga teise isiku au eitav käitumine.

Eelnevaga diametraalselt vastupidisel seisukohal esub aga Saarmann-Matto: "... auhaavamise sihiga kehapuutumetuse, rikkumine, mis kutsub välja pehatunde, on isikuvastane vägivald."⁷⁴ Tuleb aga nentida, et eelpooltoodud näide mütsi mahalöömisest esineb isikuvastase vägivallana üksnes siis, kui ta on füüsilist kannatust tekitav; kui ta tagajärjeks on aga tervisriike, siis on tegemist juba kehavigastusega.⁷⁵

Verbaal-iniuria haarab kaasaja kriminaalõiguses ja ka KrS-s mitte ainult suusõnalise, vaid ka kirjaliku ja miimilise auhaavamise.⁷⁶

Jätakuvalt vaatleme verbaalse auhaavamise liigitelu.

⁷¹ Näit. keelenäitamine, käega nina all vehkimine jne. (Vt. läh. Tagantsev-Jakobi, op.cit., lk. 1098, 6)

⁷² Vt. ka ib., lk 1097/1098

⁷³ H.Kadari seisukoht, millisega ühineb ka käesoleva töö autor. (Vt. "Õigus", 1936, lk.83.)

⁷⁴ Op. cit., komm. 3 ad § 494 ja komm. 5 ad § 498.

⁷⁵ Vt. Tagantsev-Jakobi, op. cit. lk. 1097, 5. Kehavigastus on tervisriiket põhjustav käitumine "Õigus", 1936, lk. 86).

⁷⁶ Kadari op. cit. lk. 153. Mõistete kohta vt. ka Tagantsev-Jakobi, op. cit., lk 1098, 8.

1. Sümbolseelt auhaavavad sõimusõnad, millede suhteliseks tunnuseks on mõttetatus ja sisutus, kuid nende tarvitamine võib šokeerida ühiskonna kõlbla tunnet.⁷⁷

2. Sõimusõnad, mis omistavad tühisõnase auhaavava hinnangu teise isiku kõlbla väärtusele, talendile ja üldse käitumisele (nt. loll, lits, kelm, joodik, siga, eesel jne)⁷⁸

3. Iseenesest neutraalsete mõistete väljendamine halvustavas vormis, nt. "tibla".

4. Ebakõlblate eluviiside etteheitmine.⁷⁹

5. Auhaavavad ettepanekud teostada midagi ebakõlblat (nt. pöördumine võõra naisisiku poole ettepanekuga suguuhteks jne)⁸⁰

6. Laused või sõnad, mis sisaldavad isikule sääraste omaduste omistamist, mis alandavad ja eitavad tema kui inimese või kodaniku kõlblat väärtust (nt. "Ta on liiderlik naisterahvas" jne).⁸¹

Mis puutub miimilisse auhaavamisse, siis kuulub ta vaadeldavasse liiki seevõrra, kui võrra miimika esineb tummkõnena.⁸²

Kirjalik auhaavamine on selline verbaal-iniuria liik, mis saab välise väljenduse ja mis on jäädav.⁸³ Kirjalik auhaavamine võib olla auhaavav nii sisuliselt kui ka sümbolseelt, sümbolseelt aga niivõrra, kui võrra fikseeritakse sümbolseelt haavavaid sõnu ja kujutisi, nt. karikatuur. Auhaavav on aga üksnes karikatuur, mis eitab teise isiku kõlblat väärtust.⁸⁴

§ 5. Isikliku auhaavamise liigitelu KrS-s.

KrS eristab auhaavamist "ümberkäimisega" ja "avaldusega"⁸⁵

⁷⁷ Vt. Riigikohtu Kriminaalosakonna toim. nr.542 - 1936.

⁷⁸ Tagantsev-Jakobi, op. cit., lk.1098,9.

⁷⁹ Ib. Vt. ka Kadari, op. cit. lk.153.

⁸⁰ Vt. ka ib.

⁸¹ Ib., 6. vt. ka Kadari op. cit., lk.154.

⁸² Niivõrra kui miimika on sümbolseelt auhaavav, kuulub ta reaali- iniuria esimesse liiki. (Vt. eespool, töö lk. 20)

⁸³ Vt. lähemalt veel Tagantsev-Jakobi, op. cit., lk.1099, 10

⁸⁴ Ib. Üldiselt karikatüüri küsimus on vaieldav. Selle lubamise ulatus on täiel määral fakti küsimus. (Vt. Saarmann-Matto, op.cit., komm. 3 ad § 494)

⁸⁵ KrS § 494.

milline liigitelu ei oma aga olulist tähendust, sest KrS ei anna nende lähemat määritelu ega käsita neid liike iseseisvate tüüpidenä, mis tingiks karistuse erinevat raskust. Seepärast tuleb asuda seisukohale, et KrS-s toodud liigitelu peab vastama eelpooltoodud üldisele auhaavamise liigitelule (§ 4 p.2).

§ 6. Süüteo-subjekt.

Süüteo-subjekti suhtes kehtivad eelpooltoodud üldised alused; erandi moodustavad vaid kvalifitseeritud auhaavamise juhud, mille juures on nõutav eriline õiguslik kvalifikatsioon.

§ 7. Süüksarvatavuse eeldused.

Süüksarvatavuse eeldusena auhaavamise puhul esineb nii otsene kui ka kaudne tahtlus.⁸⁶ Tahtlus eeldab, et süüteo subjekt ise oleks teadlik, et öeldud sõnad või ta käitumine väljendab lugupidamatust teise isiku vastu üldiselt või just antud konkreetseis tingimuis, eriti aga, et see oleks auhaavav käitumist vahenditult aktsepteerija suhtes. Kaudse auhaavamise puhul on nõutav, et haavaja teaks, et juures viibib selle isiku perekonnaliige, kellele on otseselt adresseeritud auhaavamine.⁸⁷

Auhaavamise puhul erilist animus iniurandit ei ole vaja, s.t. on täiesti ükskõikne, millist sihti subjekt on taotlenud⁸⁸ ja käitumine on subjektile ikkagi, süüksarvatav, kui ta käitub teadlikult. Kvalifitseeritud auhaavamise puhul kehtib tahtluse suhtes erinõue, et subjekt oleks teadlik haavatava eriliseist õiguslikust kvalifikatsioonist.

Auhaavamise katse ei ole karistatav.⁸⁹

⁸⁶ Ettevaatamatus ei esine süüksarvatavuse eeldusena.

⁸⁷ Vt. lähemalt Tagantsev-Jakobi, op. cit., lk. 1095.

⁸⁸ Samal seisukohal ib., 4, Kadari, op. cit., lk. 155, Liszt-Schmidt, op. cit., lk. 353 ja Saarmann - Matto, op. cit., komm. 5 ad § 494.

⁸⁹ Saarmann-Matto, op. cit., komm. 6 ad § 494. Vrd. ka Liszt-Schmidt, op. cit., lk. 353.

§ 8. Isikliku auhaavamise tüübid KrS-s.

1. Lihtauhaavamine.

KrS § 494 esinev auhaavamine on käsiteldav lihtauhaavamisena. Passiiv-subjektina esineb üksnes teine füüsiline isik, mitte kollektiiv. Karistusena näeb KrS ette aresti mitte üle kuue kuu või rahatrahvi mitte üle 500 krooni.

2. Kvalifitseeritud auhaavamine.

KrS-s on auhaavamine kvalifitseeritud: a) passiiv-subjekti, b) teoviisi ja c) eesmärgi alusel.

Passiiv-subjekti alusel on kvalifitseeritav:

- 1) oma ema, seadusliku isa või muu üleneva sugulase auhaavamine; ⁹⁰
- 2) riigi- või omavalitsuseteenija haavamine teenistuskohuste täitmisel või nende täitmise pärast; ⁹¹
- 3) sõjaväe vahtkonna tunnimehe isiklik haavamine; ⁹²
- 4) sõjaväe vahtkonna, väeosa või meeskonna haavamine; ⁹³
- 5) laevajuhi haavamine; ⁹⁴
- 6) välisriigi riigipea, saadiku või volitatud asjaajaja haavamine. ⁹⁵

Teoviisi alusel on kvalifitseeritav avalik auhaavamine, mis on toimunud levitatud (s.o. müügile lastud, paljudele lähetatud, väljajaotatud või käest kätte antud) või avalikult väljapan-

90 KrS § 495 lg.1 p.1. Subjektina on käsiteldavad üksnes passiiv-subjektiga sugulusvahekorras olevad isikud.

91 Ib., p.2.

92 Ib., p.3. Tunnimehe mõiste määratelu annab garnisoni määrustik (RT 1929, 18)

93 Ib.

94 Ib., lg.2. Subjektiks on laevateenija või reisija.

95 KrS § 108 lg.1. Siinjuures on nõutav, et antud välisriik peab olema juriidiliselt tunnustatud ja rahuvahekorras. Erandiks on diplomaadid sõjapuhkemisel lahkumiseni riigi piirist.

dud (nt. kuulutustulbale või majaseinale kleebitud, vaateaknale välja pandud, et paljud möödujad võivad näha ja lugeda)⁹⁶ trükitootes, kirjas või kujutises.⁹⁷ Tahtluse suhtes on nõutav:

1) et subjekt oleks olnud teadlik kirjutise või kujutuse haavavas tähenduses ja 2) et levitamine või väljapanek avalikku kohta oleks toimunud subjekti teadmisel ja nõusolekul. Siinkohal olgu veel märkida, et avaliku auhaavamisega seoses oleva KrS § 292-s toodud süüteo tunnuseid sisaldava trükitoote käivusse saatmise süüksarvatavuse eeldusena esineb ka ettevaatamatus, s.o. ettevaatamatu auhaavamine trükitootes.⁹⁸

Karistusena kvalifitseeritud auhaavamise eest näeb KrS ettevangimaja mitte üle 6 kuu. Peale selle toob süütegu sisaldava trükitoote valmistamine ja käivusse saatmine enesega kaasa ka lisakaristusi.⁹⁹

Eesmärgi alusel on kvalifitseeritav:

1) Vabariigi Presidendi kandidaadi isiklik auhaavamine eesmärgiga hävitada valijate usaldust kandidaadi vastu.¹⁰⁰ Karistusena näeb KrS ettevangimaja mitte üle 2 aasta.

2) Riigivolikogu, omavalitsuse, vähemusrahvuse kultuuromalitsuse või kutseesinduskoja kandidaadi isiklik auhaavamine eesmärgiga hävitada valijate usaldust kandidaadi vastu.¹⁰¹ Karistusena näeb KrS ettevangimaja mitte üle 1 aasta.

§ 9. Auhaavamise lõppemine.

Auhaavamise lõppemine seisab sõltuvuses auhaavamise vahen-

96 Vt.KrS § 115. Vt.ka Tagantsev-Jakobi, op.cit., lk.1107, 11.

97 KrS § 496.

98 Selle kohta vt.lähemalt veel Kadari, op.cit., lk.157.

99 Vt.ka KrS § 293.

100 KrS § 981.

101 KrS § 99.

deist.¹⁰² Auhaavamine sõnaga või teoga lõpeb sõna avaldamise või teo sooritamise aktiga, kirjalik auhaavamine lõpeb kirja lugemisega adreassaadi poolt.¹⁰³

Eeltoodust tuleneb, et auhaavamine on lõppenud häbistava käitumise aktsepteeriringuga passiiv-subjekti poolt.

III Peatükk.

Laimamine.

§ 1. Süütegu.

1. Mõiste määratlus.

KrS sätib laimamist §-s 498:

"1) Süüdlast laimamises, olgugi laimatava äraolekul, teda häbistava asjaolu avaldamisega, karistatakse selle teotamise eest..."

Eelrefereeritud sättest nähtub, et KrS järgi laimamine on tahtlik teist isikut häbistava asjaolu avaldamine teise isiku juuresolekul või eemalviibimisel. Eeltoodust tuleneb, et üldjoontes on laimamine sarnane auhaavamisega, nii mõistelt kui ka süüteo struktuurilt. Oluliseks momendiks on aga laimamisele häbistava asjaolu teatavaks saamine paljudele, s.o. levimine. Järelikult laimamise puhul on arvestatav kahjustamis- või ohustumisobjektina ka isiku väline au, isikule kaasinimeste kui hindajate poolt omistatav väärtus.

2. Laimamise kui süüteo struktuur.

Laimamine esineb KrS formaal-süüteona, sest KrS ei käsitle teise isiku välise au ohustamist või kahjustamist abstraktselt kui tagajärge üldse laimamise olulise elemendina, vaid süüteona esineb

102 Tagantsev-Jakobi, op.cit., lk.1101.

103 Ib.

iga teist isikut häbistava asjaolu avaldamine, arvestamata seda, kas ta on tõene või mitte.¹⁰⁴

Laimamise karistamisel on võimalik jälgida kaht printsiipi:

- 1) kas tunnustada karistatavaks igaauguste, ka tõe vastavate, häbistavate asjaolude avaldamist (difamatsioon e. levilaim), või
- 2) ainult tõe vastavate häbistavate asjaolude avaldamist (laim kitsamas mõttes). Eelnevast tuleneb, et difamatsioon annab isiku aule eranditu kaitse. Selle printsiibi rakendamisel ei lubata üldse vastavate asjaolude tõestamist ja igal juhul, kui aga laimavad sõnad olid öeldud, vaatamata sellele, kas need olid õiged või mitte, järgneb karistus - seega selle printsiibi aktsepteerimine ainuprintsiibina osutub kahtlematult kahjulikuks nii üldsusele kui ka riigile.

Mis puutub teise printsiipi, laimu k.m., mis lubab tõestada asjaolu tõesust, pole ka ainuprintsiibina praktiliselt vastuvõetav, sest ta kõrvaldab üksikisikult kaitse ka neil juhtudel, kus üldsuse ega riigi huvid ei nõua isikusse puutuvate asjaolude avaldamist, või kui see pole kasulik üldsuse ja riigi huvides. Kuna difamatsiooni või laimu k.m. aktsepteerimine ainuprintsiibina ei anna õiguspoliitiliselt häid tagajärgi, siis on kaasaja kriminaalseaduses peamiselt aktsepteeritud segasüsteem: laimu k.m. kõrval esineb ka teatavas ulatuses difamatsioon või ümberpöörduvalt.

KrS-s on aktsepteeritud difamatsiooni-printsiip¹⁰⁵, mille kõrval teatavas ulatuses on võimaldatud ka exceptio veritatis; viimane esineb ainult karistust kõrvaldava tingimusena, asjaolu tõestamine ei kõrvalda aga laimamist, kui süütegu ega ka selle süüksarvatavust. Viimatinimetatud seisukoht tuleneb KrS § 503 ja

104 Vt. KrS § 498.

105 Vt. Kadari, op.cit., lk.165.

504 sõnastusest.¹⁰⁶

Täiesti vastupidisel seisukohal eeltooduga on aga asunud Saarmann-Matto¹⁰⁷, käsitledes asjaolu ebatõelisust laimamise olulise elemendina.

3. Onus probandi.

Puudutades järgnevalt onus probandi (tõendamiskoormuse) küsimust, olgu tähendada, et kaasaja kriminaalseadusandlus on omistanud onus probandi süüdistatavale, kelle suhtes on kehtiv laimu k.m. eeldus kuni tõelisuse tõestamiseni.¹⁰⁸

4. Laimamise elementide eritelu.

Laimamise moodustab häbistava asjaolu avaldamine. Järelikult laimamise oluliseks elemendiks on asjaolude avaldamine (1)¹⁰⁹, millega laimatav on selliselt seotud, et selle asjaolu olelu antud ajal ja kohas häbistab seda isikut.¹¹⁰ Asjaolu avaldamisena aga ei ole käsiteldavad, mis sisaldavad teise isiku iseloomustist, arvustust ja hinnangut.¹¹¹ Peale selle on tingimuseks, et asjaolu võib käsitleda üksnes olevikku või minevikku, mitte aga tulevikku.¹¹²

Järgnevaks elemendiks on asjaolu usutatavus (2)¹¹³. Viimane on aga sõltuv sellest, kellele see asjaolu omistatakse, sellest, nagu Kadari¹¹⁴ väidab, kas side antud asjaolu ja avalduses mõeldud isiku vahel on tõenäolik.

¹⁰⁶ Nii ütleb KrS § 503: "Laimava asjaolu avaldamist ei loeta karistatavaks laimamiseks, kui süüdlane teeb tõeks..." ja § 504: "Süüdlane laimamises ei või esitada tõendusid avaldatud asjaolu tõestamiseks ega võida teda vabastada vastutusest § 503 põhjal, kui nimetatud asjaolu käib..."

¹⁰⁷ Op.cit., komm. 2 ad §.498 ja 503.

¹⁰⁸ Tagantsev-Jakobi, op.cit., lk.1111,3. Selle kohta vt.ka Kadari, op.cit., lk.160.

¹⁰⁹ Ib., lk.1101,2.

¹¹⁰ Saarmann-Matto, op.cit., komm.2 ad § 498.

¹¹¹ Tagantsev-Jakobi, op.cit., lk.1104. Vt.veel ib., lk.1101,1 ja 1104, 3/4.

¹¹² Nii ib., Kadari, op.cit., lk.161, Saarmann-Matto, op.cit., komm.2 ad § 498 ja Liszt-Schmidt, op.cit., lk.356.

¹¹³ Saarmann-Matto, ib.

¹¹⁴ Op.cit., ib. Vt.lähemalt ka ib.toodud näiteid.

Edasi peab avaldatud asjaolu olema isikut, kellele asjaolu omistatakse, häbistav, kõlblalt lubamatu, alandav (3), mille hinnang on sõltuv isiku kutsest, ühiskondlikust positsioonist, psühho-füüsilisest seisundist¹¹⁵ ja ka sest, kas seoses selle isikuga on asjaolu mõeldav tõesena või mitte.

Lõpuks on laimamisele oluliseks tunnuseks asjaolu avaldamine kolmandate isikute juuresolekul, s.t. levimine (4). Kui seesugused asjaolud on avaldatud omavahel n.ö. nelja silma all, siis puudub levimine, samuti ka laimamine.¹¹⁶ Edasi on nõutav mitte ainult kolmandate isikute füüsiline juuresolek, vaid ka kolmandad isikud peavad mõistma avalduse tähendust. Need eeldused puuduvad, kui juuresolija on süüdivusvõimetu või kui kolmandad isikud ei valda keelt, milles avaldus tehtud jne.¹¹⁷

Ebaoluline on avaldusega pöördumine vahenditult kolmandate isikute poole, vaid jätkub avalduse sooritamisest nende juuresolekul. Laimamine kui süütegu kõrvaldub, kui ilmneb, et subjekt ei aimanud, et teda võivad teised isikud kuulata (kuulati salaja), loeti läbi ärasaatmata kiri või artikkel, mis sisaldas häbistavaid asjaolusid ja oli määratud trükkimiseks jne.¹¹⁸

Edasi pole nõutav isiklik avalduse aktsepteerimine laimitava poolt; samuti pole oluline, kas subjekt ise on avaldatud asjaolude algallikas või annab ta edasi teistelt kuuldut.

5. Laimamise viisid.

Laimamine võib toimuda suuliselt, kirjalikult (trükis või kirjutises), miimiliselt ja isegi sümboolselt, kui avaldusina kasutatakse teatavat sündmust tähendavat märki.¹¹⁹

115 Vt.läh.ib. lk.162.

116 Tagantsev-Jakobi, op.cit., lk.1103, D,1.

117 Ib., 3,4.

118 Ib., 4.

119 Ib., G.2.

§ 2. Passiiv-subjekt.

KrS järgi esineb laimamise passiiv-subjektina iga teine füüsiline isik kui ka kollektiiv.

Teisel seisukohal on aga Saarmann-Matto¹²⁰, kelle arvates "laimamise objektiks ei saa olla kollektiiv-isiku au..."

Nagu auhaavamise juures peab ka laimamise passiiv-subjekt olema teatud kindel isik, kindlapiiriline, mille jaoks pole vajalik laimatava nimega äramärkimine, vaid piisab sellest, kui on nimetatud sellised konkreetset olukorrad, milles võib seda isikut kergesti ära tunda, kellele subjekt on suunanud oma laimatava käitumise.

Kui asjaolu omistatakse mõnele KrS-s mittefikseeritud kollektiivile, siis on passiiv-subjektina käsitletavat seda kollektiivi moodustavad üksikisikud.¹²¹

Vaieldavaks küsimuseks on perekonna au laimamine. Esildakse kaks vastandlikku seisukohta. Nii esineb Kadari¹²² arvates auühisuse tõttu ühele perekonnaliikmele häbistava asjaolu omistamisel passiiv-subjektina teine perekonnaliige üksnes sel juhtumil, kui see, kellele on vahetult omistatud häbistav käitumine, ei ole käsitletav kahjukannatajana (nt. surma puhul).

Perekonna au laimamise võimalust eitab täiesti Saarmann-Matto¹²³. Käesoleva töö autor kaasab aga eeltoodud Kadari seisukohaga, jaatades vahendliku laimamise võimalust.

120 Op.cit., komm. 1 ad § 498.

121 Sel juhul on aga nõutav, et asjaolu oleks omistatud kollektiivile ja et kollektiiv kui ühik oleks mõeldav selle sündmustiku autorina või kui ühik sellena, kelle suhtes vastav sündmustik toimus (Kadari, op.cit., lk.165).

122 Nii on üldine seisukoht; samuti ka Kadari, op.cit., lk.165.

123 Vt.op.cit., komm. 1 ad § 498.

§ 3. Süüteo-subjekt.

Süüteo-subjekti suhtes kehtivad eelpooltoodud alused (süüdivusvõime ja kvalifitseeritud laimamise juhtumitel - eriline õiguslik kvalifikatsioon).

§ 4. Süüksarvatavuse eeldused.

Süüksarvatavuse eeldusena esineb nii otsene kui ka kaudne tahtlus. Otsene tahtlus eeldab subjekti otsest soovi avaldada asjaolusid, mis häbistavad teist isikut, kusjuures subjekt ise on teadlik nende asjaolude kõlblatuses lubamatuses. Kaudse tahtluse puhul puudub otsene tahtlus süüteks, olgugi et subjekt on teadlik asjaolude häbistavuses, avaldades need siiski, suhtudes sellesse isegi ükskõikselt.¹²⁴ Peale selle on tahtluseks oluline, et subjekt oleks teadlik, et ta avaldab asjaolu selliseis tingimuses, kus see võiks levida. Eriline animus iniurandi ei ole nõutav.

§ 5. Asjaolude tõesuse tõestus (exceptio veritatis).

Nagu juba eelpool mainitud, moodustab KrS järgi laimamise kui süüteo iga teist isikut häbistava asjaolu avaldamine, vaatamata sellele, kas see on tõene või mitte. Kuigi KrS on aktsepteerinud defamatsiooni-printsipi, on ikkagi teatavas ulatuses võimaldatud tõendada avaldatud asjaolude tõesust. Tõestamine on võimalik iga suguste KrS järgi lubatud vahenditega,¹²⁵ kusjuures tõendamiskoormus lasub süüdistataval. Edasi olgu veel tähendada, et exceptio veritatis ei kõrvalda KrS järgi laimamist kui süütegu ega selle süüksarvatavust, vaid esineb üksnes erilise karistust kõrvaldava tingimusena.

Asjaolude tõesuse tõestus on keelatud järgmistel juhtumi-

124 Tagantsev-Jakobi, op.cit., lk. 1102, V, 2.

125 Vt. Saarmann-Matto, op.cit., komm. ad § 503.

tel¹²⁶ 1) kui häbistavad asjaolud on omistatud välisriigi riigipeale, saadikule, volitatud asjaajajale või muule diplomaatlikule agendile (antud juhul on häbistavate asjaolude tõelisuse tõestamine keelatud riigi huvides).

2) kui avaldatud asjaolu puutub laimatava isiku era- või perekonnaellu, kusjuures see häbistav asjaolu avaldati avalikkuses.¹²⁷

Mis on era- ja perekonnaelu, sellele ei anna KrS vastust. Asjaolu kuuluvus era- või perekonnaellu on fakti küsimus, mis on omistatud kohtu pädevusse ex officio juhtumil, kui soovitakse esitada tõendus selliste asjaolude tõelisuse tõestamiseks.¹²⁸

Era- ja perekonnaellu puutuvate asjaolude suhtes exceptio veritatis mittelubamisega on isikule jäetud eriline "intiimne nurgake", mis pole kättesaadav teiste isikute ründeile häbistava asjaolu avaldamisega, kuna nende paljastamine antud juhtumil osutub kahjulikuks üldsuse huvidele.

Peale eelpoolrefereeritud juhtumite on exceptio veritatis süüdlasele lubatud, kusjuures süüdlane võib vabaneda karistatavusest, kui ta tõestab: 1) et avaldatud asjaolu vastab tõe (objektiivselt), või 2) et tal oli küllaldane põhjus lugeda avaldatud asjaolu tõeliseks (subjektiivselt) ja et ta selle avaldas riigi või ühiskonna kasu pärast, oma kohuste täitmise huvides või oma perekonna au kaitseks.¹²⁹ Puudub aga avaldamisel eelnimetatud eesmärk, siis ei vabasta asjaolu tõeseks pidamine süüdlast karistusest, olgugi, et selleks oli küllaldane põhjus (fakti küsimus).¹³⁰

126 KrS § 504.

127 S.o. kas levitatud või avalikult väljapandud trükitootes, kirjas, kujutises või avalikus kõnes. Vt. KrS § 500.

128 Saarmann-Matto, op.cit., komm. ad § 504. Eraelu ja perekonnaelu kohta vt. ib. ja Kadari, op.cit., lk.168.

129 KrS § 503.

130 Vt.lähemalt veel Saarmann-Matto, komm. ad § 503. Vt.ka Kadari, op.cit., lk.169.

§ 6. Laimamise tüübid KrS-s.

1. Lihtlaimamine.

Lihtlaimamisena on käsitletav KrS § 498 antud laimamine. Passiiv-subjektina esineb ainult teine füüsiline isik, mitte kollektiiv. Karistusena näeb KrS ette vangimaja mitte üle 6 kuu.

2. Kvalifitseeritud laimamine.

a) Passiiv-subjekti alusel on kvalifitseeritav:

- 1) oma ema, seadusliku isa või muu üleneva sugulase laimamine;¹³¹
- 2) riigi- või omavalitsusteenija laimamine ta teenistuskohuste täitmisel või nende täitmise pärast;¹³²
- 3) välisriigi riigipea, saadiku või volitatud asjaajaja laimamine;¹³³
- 4) sõjaväe vahtkonna tunnimehe laimamine;¹³⁴
- 5) sõjaväe vahtkonna, väeosa ja meeskonna laimamine;¹³⁵
- 6) laevajuhi laimamine.¹³⁶

Tahtluse suhtes on nõutav, et subjekt oleks teadlik, et laimatav omab ülaltoodud õigusliku kvalifikatsiooni.

b) Teoviisi alusel on kvalifitseeritav avalik laimamine.¹³⁷

Tahtluse suhtes on nõutav, et subjekt oleks olnud teadlik kirjutuse või kujutise laimavas tähenduses ja et levitamine või väljapanek avalikku kohta oleks toimunud subjekti teadmisel ja nõusolekul.

c) Eesmärgi alusel on kvalifitseeritav:

- 1) Vabariigi Presidendi kandidaadi laimamine;¹³⁸
- 2) Riigivolikogu, omavalitsuse, vähemusrahvuse kultuur-

131 KrS § 499 p.1.
132 KrS § 499 p.2.
133 KrS § 108 lg.2.
134 KrS § 499 p.3.
135 Ib.
136 Ib.lg.2.
137 Vt.KrS § 500.
138 KrS § 98.

omavalitsuse või kutseesinduskoja kandidaadi laimamine.¹³⁹

Karistusena kvalifitseeritud laimamise eest näeb KrS ette vangimaja mitte üle 1 aasta.

§ 7. Laimamise lõppemine.

Laimamine on lõppenud häbistava asjaolu avaldamisega levimistingimuses, s.o. kolmandate isikute juuresolekul.

§ 8. Karistust kõrvaldavad tingimused - provokatsioon ja retorsioon.

KrS §-s 502 on fikseeritud karistust kõrvaldavad tingimused - provokatsioon ja retorsioon. Nimetatud paragrahv sätib kõnesolevaid tingimusi järgmiselt: 1) "kui teotamise kutsus välja kahju- saaja ise üheväärse või raskema vägivallaga isiku kallal või üheväärilise või raskema teotamisega" (provokatsioon), 2) kui kahju- saaja "tasus temale üheväärilise või raskema vägivallaga isiku kallal või üheväärilise või raskema teotamisega" (retorsioon). Provokatsiooni all tuleb mõista passiiv-subjekti poolt provotseeritud teotamist ja retorsiooni all tahtlikku kättetasu teotamise eest.

Lõpuks olgu siinkohal märkida, et provokatsiooni ja retorsiooni kohaldamine on võimalik üksnes lihtauhaavamisel ja lihtlaimamisel, mitte aga nende süütegude kvalifitseeritud juhtudel.

L õ p p s õ n a

Eeltooduga olen püüdnud anda süstemaatilise ülevaate teotamisest kui deliktist üldse ja KrS järgi. Kõigist eelnevast nähtub, et KrS eeldab iga inimese suhtes au olemasolu ja tunnustab ning kaitseb seda kui õigushüve.

Siinkohal jääb vaid kokkuvõtlikult esildada isikliku auhaavamise ja laimamise põhijooni KrS järgi.

1. Laimamise moodustab häbistava asjaolu avaldamine, auhaavamise - häbistav ümberkäimine või häbistav avaldus.

2. Laimamine võib toimuda tagaselja. KrS järgi esineb süüteona üksnes juuresolija auhaavamine, mitte aga tagaselja.

3. Laimamisele on oluliseks tunnuseks levimine, auhaavamisele aga mitte.

4. Laimamise passiiv-subjektina on käsiteldav iga füüsilise isik, auhaavamise passiiv-subjektina - üksnes süüdivusvõimeline isik.

- - - o - - -